

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA BANKLAR BARQARORLIGINI TA'MINLASH OMILLARI

Isroilova Feruza Ilyos qizi

Bank-moliya akademiyasi Xalqaro bank ishi fakulteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklarida amalga oshirilayotgan raqamli transformatsiya jarayonining banklar barqarorligiga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida raqamli texnologiyalarni bank faoliyatiga joriy etish bilan bog'liq asosiy imkoniyatlar va xavf-xatarlar aniqlanadi hamda banklar barqarorligini ta'minlashda texnologik infratuzilma, kiberxavfsizlik tizimi, risklarni boshqarish mexanizmlari, inson kapitali va regulativ muhitning roli yoritib beriladi. Xalqaro va milliy ilmiy tadqiqotlar, shuningdek, O'zbekiston bank tizimiga oid rasmiy hujjatlar asosida umumiy xulosalar shakllantiriladi.

Kalit so'zlar: raqamli transformatsiya, bank barqarorligi, fintech, kiberxavfsizlik, risk-menejment, moliyaviy barqarorlik.

Annotation: This article provides a scientific and theoretical analysis of the impact of the digital transformation process implemented in commercial banks on their financial stability. Within the framework of the study, the key opportunities and risks associated with the adoption of digital technologies in banking operations are identified. Furthermore, the role of technological infrastructure, cybersecurity systems, risk management mechanisms, human capital, and the regulatory environment in ensuring banking stability is thoroughly examined. General conclusions are drawn based on international and national academic studies, as well as official documents related to the banking system of Uzbekistan.

Keywords: digital transformation, banking stability, fintech, cybersecurity, risk management, financial stability.

Kirish

So'nggi yillarda bank tizimi global miqyosda raqamli transformatsiya jarayonining faol ishtirokchisiga aylanmoqda. Mobil va internet banking xizmatlari, sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash texnologiyalari bank xizmatlarining sifati va tezkorligini oshirib, mijozlar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi banklar faoliyatida yangi operatsion va texnologik xatarlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. Mazkur holat banklar barqarorligini ta'minlash masalasini ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb muammoga aylantirmoqda.

Banklar barqarorligi tushunchasining nazariy asoslari

Banklar barqarorligi bank muassasasining turli iqtisodiy sharoitlarda o'z moliyaviy holatini saqlab qolish, majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish hamda mavjud xatarlarni

samarali boshqarish qobiliyati bilan tavsiflanadi. Moliyaviy tizimning muhim bo'g'ini hisoblangan banklarning barqaror faoliyati umumiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy tadqiqotlarda banklar barqarorligi moliyaviy inqirozlarning oldini olish va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashda asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etiladi.

Raqamli transformatsiyaning bank faoliyatiga ta'siri

Raqamli transformatsiya banklarning xizmat ko'rsatish usullarini tubdan o'zgartirib, xarajatlarni kamaytirish va mijozlar qamrovini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Raqamli platformalar orqali bank xizmatlarining avtomatlashtirilishi bank operatsiyalarining samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, raqamli muhitga yuqori darajadagi bog'liqlik banklar uchun strategik va texnologik xatarlarni kuchaytiradi. Ayniqsa, IT-tizimlardagi uzilishlar va kiberhujumlar banklar barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Banklar barqarorligini ta'minlashga ta'sir etuvchi asosiy omillar

Texnologik infratuzilmaning ahamiyati

Raqamli transformatsiya jarayonida banklar barqarorligini ta'minlashda texnologik infratuzilmaning rivojlanganligi muhim omillardan biri hisoblanadi. Bank faoliyatining asosiy jarayonlari — to'lovlar, hisob-kitoblar, kreditlash, ma'lumotlarni qayta ishlash va mijozlarga xizmat ko'rsatish tizimlari zamonaviy axborot texnologiyalariga bevosita bog'liqdir. Shu sababli barqaror va uzluksiz ishlaydigan texnologik infratuzilma banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy IT-infratuzilma banklarga operatsion jarayonlarni avtomatlashtirish, xizmatlar tezligini oshirish va xarajatlarni optimallashtirish imkonini beradi. Raqamli platformalar asosida tashkil etilgan bank tizimlari mijozlarga kechayu kunduz xizmat ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lib, bu banklarning raqobatbardoshligini oshiradi. Shu bilan birga, texnologik infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi bank faoliyatida uzilishlar, texnik nosozliklar va operatsion xatarlarning ortishiga olib kelishi mumkin.

Banklar faoliyatida ma'lumotlarning xavfsizligi va uzluksizligi ham texnologik infratuzilma bilan chambarchas bog'liq. Ma'lumotlar markazlari, bulutli texnologiyalar va zaxira tizimlarining mavjudligi bank axborot resurslarini himoyalash va favqulodda holatlarda faoliyatni tezda tiklash imkonini beradi. Texnologik infratuzilmaga yetarli investitsiya kiritmagan banklar raqamli muhitdagi tezkor o'zgarishlarga moslasha olmaydi va bu ularning uzoq muddatli barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, texnologik infratuzilma banklarning innovatsion mahsulot va xizmatlarni joriy etish salohiyatini belgilaydi. Sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlar tahlili va avtomatlashtirilgan risk-baholash tizimlarini joriy etish faqatgina rivojlangan texnologik baza mavjud bo'lgandagina samarali amalga

oshiriladi. Demak, texnologik infratuzilmaning uzluksiz modernizatsiyasi banklar barqarorligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Kiberxavfsizlikni ta'minlash

Raqamli transformatsiya sharoitida bank faoliyatining barqarorligi kiberxavfsizlik darajasi bilan chambarchas bog'liqdir. Bank xizmatlarining tobora ko'proq raqamli platformalar orqali amalga oshirilishi moliyaviy operatsiyalar hajmining oshishiga va ma'lumotlar almashinuvi intensivligining kuchayishiga olib kelmoqda. Bu esa bank tizimini turli kiberhujumlar, ma'lumotlar sizib chiqishi va texnologik nosozliklar kabi xavf-xatarlarga nisbatan yanada zaif holatga keltiradi.

Kiberxavfsizlikni ta'minlash banklarning moliyaviy yo'qotishlardan himoyalaniishi bilan birga, mijozlar ishonchini saqlab qolishda ham muhim ahamiyatga ega. Axborot tizimlariga ruxsatsiz kirish, to'lov tizimlariga qilingan hujumlar yoki shaxsiy ma'lumotlarning buzilishi bank obro'siga jiddiy putur yetkazishi mumkin. Shu sababli banklar kiberxavfsizlikni strategik ustuvor yo'nalish sifatida ko'rib chiqishi lozim.

Zamonaviy banklarda kiberxavfsizlik faqat texnik himoya vositalari bilan cheklanmaydi. Axborot xavfsizligi siyosati, xodimlarning raqamli savodxonligini oshirish va ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytirish kiberxatarlarni kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Xususan, fishing hujumlari va ijtimoiy muhandislik orqali amalga oshiriladigan xatarlar ko'pincha inson omili bilan bog'liq bo'lib, bu bank xodimlarining muntazam o'qitilishini talab etadi. Banklar faoliyatida kiberbarqarorlikni ta'minlash masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Kiberbarqarorlik axborot tizimlarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nosozliklarga tezkor javob berish, muhim bank operatsiyalarining uzluksizligini saqlash va favqulodda holatlarda faoliyatni tezda tiklash qobiliyatini anglatadi. Shu nuqtayi nazardan, zaxira tizimlari, muntazam audit va sinovlar banklar barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, kiberxavfsizlikka yetarli darajada e'tibor qaratilmasligi banklar uchun moliyaviy, huquqiy va reputatsion xatarlarni kuchaytiradi. Shuning uchun raqamli transformatsiya sharoitida banklar kiberxavfsizlik tizimini doimiy ravishda takomillashtirib borishi, zamonaviy himoya texnologiyalariga investitsiya kiritishi va xalqaro standartlarga mos xavfsizlik siyosatini ishlab chiqishi banklar barqarorligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Risklarni boshqarish tizimi

Banklarning barqarorligini ta'minlashda samarali risk-menejment tizimi muhim ahamiyatga ega. Raqamli transformatsiya jarayonida yuzaga keladigan texnologik va operatsion xatarlarni aniqlash, baholash va boshqarish jarayoni bank faoliyatining ajralmas qismidir. Risklarni boshqarish tizimi banklarga nafaqat moliyaviy yo'qotishlarni kamaytirish, balki operatsion barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi.

Banklar risklarni boshqarishda bir qator omillarni hisobga oladi. Avvalo, kiberxavfsizlik va IT-infratuzilma tizimlarining ishonchliligi asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishi, xodimlar

malakasi va ichki nazorat mexanizmlari ham tizimning samaradorligini oshiradi. Bu elementlar birgalikda noaniq vaziyatlarda tezkor javob berish va operatsion jarayonlarni uzluksiz saqlash imkonini yaratadi.

Shuningdek, risk-menejment tizimi banklarga strategik qarorlar qabul qilishda ham yordam beradi. Yangi raqamli xizmatlar va innovatsion mahsulotlarni joriy etishda xatarlar oldindan baholansa, ular moliyaviy barqarorlikka zarar yetkazmasdan muvaffaqiyatli amalga oshiriladi. Shu tariqa, risklarni boshqarish tizimi nafaqat xatarlarni kamaytirish, balki bank faoliyatining rivojlanish va raqamli innovatsiyalarga moslashuvchanligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Inson kapitali va regulativ muhit

Banklarning raqamli transformatsiyasi yuqori malakali xodimlarni talab qiladi, shu bilan birga, moslashuvchan va samarali regulativ muhitni ham. Inson kapitali bank faoliyatining muhim resursi bo'lib, xodimlarning raqamli ko'nikmalari va tajribasi innovatsion yechimlarni joriy etish va operatsion barqarorlikni saqlash salohiyatini belgilaydi. Mutaxassislarining bilim va malakasini oshirish orqali banklar risklarni samarali boshqarish va yangi texnologiyalarni xavfsiz qo'llash imkoniga ega bo'ladi.

Shuningdek, regulativ talablar banklarga faoliyatni xavfsiz olib borish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va xalqaro standartlarga mos ishlash imkonini beradi. Shu bilan birga, ortiqcha cheklovlar innovatsiyalarni sekinlashtirishi mumkin, shuning uchun muvozanatli regulativ muhit zarur hisoblanadi.

Xulosa qilganda, inson kapitali va regulativ muhit birgalikda banklarning uzoq muddatli barqarorligini mustahkamlashda asosiy omillar sifatida xizmat qiladi va raqamli transformatsiya jarayonida xavfsizlik hamda samaradorlikni ta'minlashga yordam beradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiya bank tizimi barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Texnologik infratuzilmani rivojlantirish, kiberxavfsizlikni mustahkamlash, samarali risk-menejment tizimini joriy etish hamda inson kapitaliga investitsiya kiritish banklar barqarorligini ta'minlashning asosiy omillari hisoblanadi. Shu bilan birga, moslashuvchan va zamonaviy regulativ muhit bank tizimi barqarorligini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Basel Committee on Banking Supervision. (2018). Implications of fintech developments for banks. BIS.
2. Gomber, P., Koch, J., & Siering, M. (2017). Digital finance and FinTech. Journal of Business Economics.
3. Ozili, P. K. (2018). Impact of digital finance on financial stability. Borsa Istanbul Review.

4. Mishkin, F. S. (2019). The Economics of Money, Banking and Financial Markets. Pearson.
5. McKinsey & Company. (2021). The future of digital banking.
6. European Central Bank. (2019). Cyber resilience oversight expectations.
7. International Monetary Fund. (2021). Fintech: The experience so far.
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). Bank tizimini rivojlantirish bo'yicha yillik hisobot.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020). Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasi.
10. OECD. (2020). Digital transformation in the financial sector